

ЗВАНІВСЬКИЙ ВЕРТЕП У КИЄВІ

Олександр Васянович

УДК 398.332.4(477-25)

При парафії Святого Миколая Чудотворця на Аскольдовій могилі (м. Київ) було організовано молодіжний вертеп, який продовжив традицію попередніх років вітати християн із народженням Ісуса Христа. Уперше вертепне дійство за званівським сценарієм було показано в Києві 2007 року у виконанні парафіян Патріаршого собору Воскресіння Христового (організував Андрій Чаплик). Цьогоріч вдячними глядачами театрального дійства стали Верховний архієпископ Києво-Галицький, глава Української греко-католицької церкви Святослав Шевчук, парафіяни Патріаршого собору Воскресіння Христового, храму Святого Миколая Чудотворця на Аскольдовій могилі, храму Святого Василя Великого, парафії Святої Анни (м. Вишневе), сестри-служебниці, волонтерський центр, пацієнти й лікарі Національного інституту серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова, родини члена Національної спілки письменників України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Василя Шкляра, українського політика, правозахисника, довголітнього політв'язня радянських концтаборів, Героя України Степана Хмари та інші мешканці м. Києва. Завдяки творчому об'єднанню «Студія SV-group» було здійснено відеозапис виступу й розміщено на інтернет-сервісі You Tube [1].

Самобутній вертеп, збережений у с. Званівка Артемівського району Донецької області, викликає особливий інтерес. Саме сюди і в сусідні села Роздолівка та Верхньокам'янське (народна назва — Чубарівка) 1951 року було переселено 340 родин із с. Лісковате Хирівського району Дрогобицької області. Оскільки їх оселили компактно (таким чином було утворено Нову Званівку), це, імовірно, дало можливість зберегти окремі традиції та звичаї, які побутували на Батьківщині до переселен-

ня. Зокрема, це стосується й вертепу. Наші польові матеріали, записані на Донеччині від таких переселенців, засвідчують, що місцева влада не дуже схвально ставилася до подібних дійств. Так, 18 червня 2012 року в с. Козацьке Новоазовського району Донецької області від Розалії Петрівни Курівчак (1926 р. н., переселенка із с. Коростенко Хирівського р-ну Дрогобицької обл.) ми записали таке: *«Про вертеп я вам розкажу. В нас самі хлопці, парубки і женаті, зроблять тут же вертеп. Два Воїни були, три Царі. Ангел, три Пастухи, три Царі, два Воїни, Ірод, Жид, Жидівка і Смерть. А яка одежа на них гарна, а які корони на головах гарні. Вни собі з самої осені все робили. Зробили вже такі, що і женаті були. І як в Новоазовську, приїхали до того. Вони ж зробили шаблі не жалізні, а так були сделані, що аж блистїли. Вони [представники влади. — О. В.] на конях приїхали: “Опять розкажуть”. Вони опять зайшли усі. Ті шаблі як те, а ті аж дьорнулися. Ну, і кажуть: “Знаєте хлопці. Красива постанова, но щоб ви не ходили. Ви вимагаєте”. — “Та ніхто не вимагає. Ми просто ходимо. Ми там ходили. Ніхто ніде нічого”». Досить часто корінне населення Донеччини не розуміло таких традицій, про що свідчать інші наші записи, зроблені 8 липня 2009 року в с. Михайлівка Олександрівського району Донецької області від Галини Михайлівни Цапович (1932 р. н., переселенка із с. Мочари Устрицького р-ну Дрогобицької обл.): *«Ходили-с мо колядувать, собирали-с мо п'ять душ і ходили. В прошлом году колядували. Колядуємо на церкву. Ми ся зробили вертеп, як на Западній. Була у нас звізда, Смерть. А Смерті бояться. Один рускій каже: “Не заходить у двір, я Смерті боюся”. Така Смерть, як у**

нас, і там біла. Це зізду наперед несемо. Зізду крутиться, там свічка ставиться, щоб світилася. Годи чотири назад було. Нас угощають, но ми не сідаємо. Де їсти будемо у кожній хаті. Буває, що і півчася, пока поспівають да повінчують. Як молоді були, то не ходили тут, тільки там у Западній». У с. Званівка ситуація була децю іншою. Андрій Чаплик, який почав ходити з вертепом із сьомого класу, зазначив: «По всіх підряд ходили. Є люди, які регулярно не приймають. Їх знають. Вони закривають двері. В нас — підходимо до воріт, якщо ворота закриті, значить не заходимо. [У Старій Званівці. — О. В.] ходили, приймають, гарно приймають. В церкві починають [колядувати. — О. В.]. Всі по-різному, різні вертепи, а ми який починали — завжди починали з церкви. В нас служба завжди в п'ятій ранку була і зараз. Після того ми вже йшли.

Цілий день ходимо, і учасники вертепу, хто по дорозі, розпланували, щоб кормили. Тіки гроші дають. Ну, рідко там цукерки чи шось. Так в основном гроші. Частина дається на церкву. Знову ж таки, дивлячись, який вертеп, але в основному дається частина». Традиційно в с. Званівка ходять три вертепи, що їх водять маленькі діти, чоловіки середнього та найстаршого віку.

Вертеп має цікавий сюжет. Поряд зі звичними дійовими особами — Пастухами, Царями зі Сходу, Ангелом, Іродом та його слугами, Сотником і Воїном, Жидом та Жидівкою — тут є ще Старець і Єврей. Особливий інтерес викликає наявність у вертепі Жида, який уособлює хитрість, підлість, прагнення до наживи, та Єврея — своєрідного мудреця, талмудиста, рабина, до слів якого дослухається Цар Ірод. Збереглися численні світліни, що дають можливість простежити, якими були сценічні кос-

Учасники вертепу. с. Званівка Артемівського р-ну Донецької обл. 1964 р.

* Автор висловлює подяку родині Катерини та Андрія Чапликів за світліни, надані з родинного архіву.

Світлини до розвідки О. Васяновича

Учасники вертепу.
с. Званівка Артемівського р-ну Донецької обл. 2002 р. *

Учасники вертепу.
с. Званівка Артемівського р-ну Донецької обл. 1997 р.

* Усі світлини з приватного архіву родини Катерини та Андрія Чапликів.

Колядники в Патріаршому соборі Воскресіння Христового з главою Української греко-католицької церкви Святославом Шевчуком. Київ. 2015 р.

Колядники у храмі Святого Василя Великого з головою Конгресу українських націоналістів Степаном Брацюном. Київ. 2015 р.

Колядники в гостях у лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Василя Шкляра. Київ. 2015 р.

тjоми і як вони змінилися *. Нинішні костюми, використані у виставі, виготовлені в с. Званівка 1997 року за старими зразками на прибуток, отриманий від колядування.

У 2012 році в с. Званівка було проведено перший і допоки єдиний фестиваль вертепів, де були присутні ватаги з навколишніх сіл, які показали загалом подібні вертепні дійства, оскільки ті мали одну давню основу. Зі слів Андрія Чаплика, «за ці 65 років він [сценарій вертепу. — О. В.] змінився. Кожен щось до-

давав, якісь слова. Мені здається, що наш найбільше наближений до первісного. Один сценарій вертепу, але є ще скорочений з меншою кількістю дійових осіб». На нашу думку, було б непогано підтримати ініціативу званівчан і з певною періодичністю проводити такі фестивалі, залучаючи церковні громади й органи влади інших районів та регіонів. Адже наші польові матеріали підтверджують, що ця традиція місцями жива, а місцями може бути відроджена.

1. Різдвяний вертеп Церкви св. Миколая Чудотворця на Аскольдовій Могилі м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=qQa0-tKxqu8>.

ВЕРТЕП «ЗВАНІВСЬКИЙ»

Сотник	Чи вільний вступ нашому вертепу?	Воїн	Тут його немає,
Господарі	Вільний.		Певно, в гушавині з болю сконав.
	(пісня)	Сотник	Вовк, що людської крові бажає, Ще до несходу буде її мав. А ви що за одні?
	Отверзе небо, подай надію, Овва, Єговва, зішли Месію.	2 пастух	Ми над річкою вівці пасли, Двоє згубили, чи вовк поїв, Ми їх шукали, та не знайшовши, Повертаємо назад, до своїх домів.
1 пастух	Ми ще діждемось його приходу, Може, нам ждати ще сотні літ, Доки небесную цю осолоду, Доки Месію побачить світ.	Сотник	А, так це ви, підлі пси, Назаретські опудала кляті, В своїх печерах ви Месію ждете, Ждіть і чекайте, а коли прийде — Нам знати дайте. Далі за мною.
2 пастух	Хвиля вже близько, час наближається, Віriamo пророкам і ждемо ми, Незабаром нам сонце засяє, Ворог пропаде і з ним царство тьми.	3 пастух	Почує про нього і без вас світ.
3 пастух	Облаки, будьте для нас спасенні, З неба зішліть нам роси блаженні: Щастя з росю. Дайте надію. Овва, Єговва, зішли Месію.	Старець	Спасибі, браття, що захистили, Я старець бідний та безсилий, Ходжу-блукаю по цій пустині, Із Назарету прибув тут нині, А в мене дома в бідній хатині Жінка недужа з життям кінчає, Не попрощавшись та на останнє, Бо за мною гонить плем'я негідне.
Старець	Браття, рятуйте, сил вже немає, Ворог прелютій гонить мене, Юрба воїнів надходить, молю, рятуйте, В руки не дайте мене.	1 пастух	Боже великий, стань нам в пригоді, Поміч зішли нам в гору тяжкім.
1 пастух	Ось там печера, там ся скрий. А ми, браття, дружно в кріпості стіймо.	Старець	Єрусалиме, гордий, високий, Тихою хмарою ти вився,
Сотник	Де цей старець дівся?		

Персонажі вертепу цар Ірод та Ангел.
с. Званівка Артемівського р-ну
Донецької обл. 1964 р.

Каменем мучили власних пророків,
А нині сам в ярмо схилився.
Єрусалиме, гордість ти трону,
Зійди на землю та мечем вдар,
Благай прощення у Сеону,
Випроси ласки, та кінець кар.
Щиро молися, не лиш устами,
А щирим серцем молися ти.
Аж як дух Божий зійде над нами,
Аж тоді Месію жди.
О Боже милий, ніч вже настала,
За день прожитий дяку прийми.
Твоя опіка нас зберігала,
І сон спокійний нам днесь пішли.

2 пастух Нумо, браття, час спочити.
Хто при варті з чередою?

3 пастух Йдїть спокійно сном зажитим,
Днесь черга буде за мною.

Усі На добраніч.

3 пастух Спїть спокійно.
Як же днесь тихо, любо і мило,
Сотнями зірок небо палає,

Сплять ось ялиці, усе послуло,
Навіть нині вітер не віє,
Чудне повітря, свіже і гоже,
Як же днесь любо, мій милий
Боже.
Ні, я не поміняюсь з князями їх-
нім престолом.

(пїсня)

Від дитинства в полонині
При отарі вирїс я,
Наді мною небо синє,
А від неба жизнь моя...
Що це я бачу? Небо зорїє,
Браття, вставайте, боюсь я тут сам.

1 пастух Чом так голосиш, дай відпочити,
Криком даремним чом будиш нас?

2 пастух Браття, гляньте на схід,
Небо неначе вогнем горить.

3 пастух Що я чую? Голос неба!
На суд Божий кличуть нас,
З життям попрощатись треба,
Світ кінчається, тікаймо.

Ангел Не бійтесь, не лякайтесь,
Не смерть несу я вам,
Завїт життя святий
І кінець усім журам.

1 пастух На колїна, браття милі,
Гїсть небесний завїтав.

Ангел Бог вам щастя у цїй хвилі,
Щастя вістку всім подав.
Тож прийміть цю звістку щиро
З добрим серцем і з довір'ям.

Небо радїсть вам зсилає,
Днесь Месія ся рождає.

2 пастух Чи то, може, той Месія,
На котрого люд весь ждав?

Ангел Так, сповнилася надія,
Бог прислав Месію днесь.
У вертепі, у яскині
Спочив Господь нині.

До вертепу поспїшіть
Й усім людям голосїть,
Що Христос прийшов на світ.

3 пастух Отож, браття, всі до нього,
В Віфлеємський град підем
І Месїї, Спасу своему,

Жид Подарунки принесем.
Добрий вечір, я Абрум,
Що тут сталось, розкажіть?
Перед хвилей пробігало
Якесь мале дівча
І кричить: «Біжіть у Вифлеєм,
Біжіть у Вифлеєм».
Що ся стало, розкажіть?
1 пастух Бо прийшла уже година
І сповнився днесь завіт:
Бог прислав Месію того,
На котрого літ так много
Ждав весь світ.

Жид Скажи ти мені, Іване,
Хто такої дурниці наплів?
2 пастух Нам Ангел про це сповістив,
Що Ісус у вертепі народився.

Жид У вертепі? Та хіба може
Месія народитися в вертепі?
Та Месія то є великий пан.
Він народиться у палацах,
У покоях, на матрацах.
Сам Рабін його буде величати,
Ми будемо йому пісню співати,
А він нам буде гроші давати.
І хто знає, що то Ангел?
Може, то якийсь шахрай
Причепив собі два пера
І світ дурить, ах, вай, вай.

3 пастух Іди ти, жиде, ти, зневіре,
Зневажаєш на святе,
Як пізнаєш наші руки —
Заспіваєш вмить не те.
Ірод-вирод в пекло піде
З Рабіном своїм.
Вже Месії дзвонить дзвін.

Жид Що, Ірод в пекло?
І я разом з ним?
Та ти ж мого пана образив.
Зараз, зараз вам буде,
Зараз Ірод тут прийде.

Жидівка Абрум, Абрум, бери на ум,
Нащо так кричати?
Як цар Ірод тут прийде —
З ким ми будем торгувати?
Не дивуйтесь, любі гості,

Учасник вертепу М. Чаплик у ролі Ангела.
с. Званівка Артемівського р-ну
Донецької обл. 1964 р.

Жид Мій Абрум така тріпачка,
І за що воно пішло,
Нехай го копне стара качка.
За що пішло? За що пішло?
Царя Ірода образили.

Жидівка Ша-ша. Ірод не цісар,
Замовкни в цій хвилі,
І не в тебе я питаю,
А у пана Гриця.
Скажіть, за що пішло,
Чого він так злиться?

2 пастух Ні, не будеш ти вже, хвойдо,
З нами торгувати.
У Вефлеєм ми поспішаєм
Месію вітати.

Жидівка Що? Що? Не будеш торгувати,
А будеш Месію вітати?
Абрум, клич військо.

Жид Ірод! Ірод! Царю!

1 пастух Нехай веде на нас, проклятий,
Ірода і всіх катів,

	А ми, браття, дружно стіймо, Духа у собі кріпим.		І ось надходить хвиля кари, Читай — це засуд смерті твій:
Сотник	На коліна, цар іде.		“Мене, Текель, Фарес” — чуєш:
Ірод	Де ці раби? В руки їх дайте! Горлом зухвальство нехай запла- тять.		Скінчився нині блеск твій весь, Святим сосудом бенкетуєш, Зате і смерть знайдеш ти днесь».
	Мало ярма вам? Гаразд, прокляті, Ще й кайдани будете мати, Ще вас будемо дерти зубами.		Згадав пророк, що тої ночі Халдею миром Перс зайняв. На вічний сон закрив цар очі.
3 пастух	Та завжди воля Божа над нами.		Так Бог зневіру покарав.
Ірод	Орда люта, плем'я погане, В своїх печерах ви Месію ждете? Ждіть і чекайте, А ми тим часом, щоб вам досолить, Нові муки завадимо, ось це знайте.		І ти, Іроде, знай, що нині Сказати Бог мені велить: Живеш в небесній цій святині, Та гніву мого меч не спить, Як Валтасара, я тебе скину При Господній цій землі, Вогнем скараю цю провину, Корися, Іроде, дροжи.
1 пастух	Мук і терпінь вже годі з нас.		Що він говорить? З очей його. Чи то був сон? Неначе із могили повів холод.
Сотник	Пси ці вважились сказати, Що нічим є царська власть. Як цар царство хоче мати, Хай підданам дачку дасть.	Ірод	<i>(царі співають пісню)</i> За світлом зірки, Десь аж зі сходу, Йдуть три владики З княжого роду.
Ірод	Що? Цар власті вже немає? Найтемніший з ними льох.		Царю великий, царю могутній, До твого дому, до твого трону З країв далеких, десь аж зі Сходу, Ідуть три владики З поклоном мирним.
Воїн	Як же легко цар карає.	Воїн	Нехай йдуть, хай заходять, Нехай розкажуть, чого світом бродять.
2 пастух	Правду не осудить Бог.		З країв Персії честь складаю, Від свого народу, краю.
Старець	Іроде можній, дозвіл мені дай, На твою честь і славу Щось розказати маю.	Ірод	Цар з Арабії, вітаю, Від свого народу, краю, Чесць вам складаю.
Ірод	Можеш казати.	1 цар	Юдейську землю величаю, Від свого народу, краю, Чесць вам складаю.
Старець	Був цар на світі раз багатий, На небо він престол свій клав, І люд його мусів величати, Бо він перед ним увесь дрижав. Раз в мирі, пирі, в цій годині Вже злоба міри верх взяла, Святим сосудом із святині Спивав солодкі він вина. Раз сила грому ся озвала, Напав страх п'яній дружині, Рука вогненна написала Слова незвісні на стіні. Жерці і волхви усе знали, Але читати цих не вмiли слів, Аж Даниїла тут призвали, А він сказати правду вмів. І муж цей каже: «Валтасаре, На небо ти престол свій клав,	2 цар	Слава, чесць і мир будь з вами, На Юдейській цій землі, Гістьми будьте поміж нами.
		3 цар	
		Ірод	

1 цар	Ні, ще далі йдемо ми. Лиш бажали поспитати, Де родився світу цар, Його йдемо привітати І віддати гідний дар.		Хто тут має панувати Замість мене. Сотнику, іди і поклич його до нас.
Ірод	Цар родився? Ми не знаєм.	Сотник	Зараз буде на приказ.
1 цар	Нам зірниця це вістить.	Єврей	Єгова, царю, хай буде з тобою.
Ірод	Тут, в Юдеї, ми власть маєм, А над нами Рим стоїть.	Ірод	Ти, єврею, ти учений, Прочитай нам за Сеон, Де ж Месія той родився, Що посяде на мій трон?
2 цар	Ми за світлом йшли зірниці, І то чи не мало днів Через гори та границі До Юдеї шлях нас вів.	Єврей	(до Ірода:) Загаз, загаз пгочитаю, Отут пішется словами святими: «Ніоткуда цар от Юда, І вождь от черевья, І прийдут ему отчаяния языков».
3 цар	Ось зірниця згасла нині, Хмара вкрила її собов, Видно в Юдейській цій країні Цар царів на світ зійшов.		Кніга пророка Ісая, глава 14. (до царів:) Так, цар родився, Честь йому і слава, Настала хвиля для всіх величава.
Ірод	Радьте, слуги, що робити.	Ірод	А де ж родився? Скажи в цій хвилі.
Сотник	Славний пане, наша рада, Щоб єврея попитати.	Єврей	(до Ірода:) Послухай того, що книга звістила:
Ірод	Коли так, то треба спитати У наших вчених,		

Учасники вертепу. с. Званівка Артемівського р-ну
Донецької обл. 1988 р.

	«Іди в Вєфлеєм, до дому Єфра- това, І Діва родить сина, І нарече його ім'ям Імануїл». (до царів:) Так, у Вєфлеємі шу- кайте новорожденного, І як знайдете, поклін йому від- дайте, Бо велике ім'я його.	Гей, Мєсіє, задрижи. По всіх містах і селах підємо, Усіх дітей, котрі трьох років не прожили, Будємо вбивати.
Ірод Єврей	А яке ж воно? Мєсія, Мєсія!	Сотник, Воїн (разом) Твої слова — святий приказ, Сповним його. Нехай живе цар! Хай чтить його люд!
Ірод	Єгова, царю, хай буде з тобою. Коли так — то ідіть І вітайте це Боже дитя, А як поклін віддасте свій, То сповістіть мене, Щоб з поклоном пішов і я.	Ірод 1 пастух
1 цар	Славний царю, будь здоров, Ми йдемо в Вєфлеєм і поверне- мось.	Ох щаслива ноче ясна, Ноче чудна і прекрасна, Ноче добра і єдина, Днесь Пречиста родить сина.
Ірод Ангел	Ідіть і поверніться. А ви, три царі зі Сходу, Не вертайте до Іродового роду, Мєсії дарунки віддайте Та іншим шляхом ступайте.	2 пастух
Ірод	О горе, зі ступінь трону Скине мене цей новий цар, Але надія ще не зовсім пропала, Ще не злякався я, Ще маю меч при боці. Слуги мої!	(пісня) Нова радість стала, Яка не бувала, Над вертепом звізда ясна На весь світ засіяла. Де Христос родився, З Діви воплотився, Як чоловік пеленами Убого повився.
Сотник, Воїн (разом)	Всі ми тут.	
Ірод	Так, ще силу й поміч маю,	

Віншування: Вінчую вас з тими святами Різдвяними, що народився Ісус Христос в місті Вифлеємі, він розвеселив весь світ, нехай розвеселить ваш дім, від зла обороняє, добром наповняє, Христос ся Рождає!